

“ Stručné dějiny dvacátého věku

Martin Riker

Přeložila Nelly Pelc Vostrá

Ouředník, Patrik. *Europeana: A Brief History of the Twentieth Century.*

Do angličtiny přeložil Gerald Turner.

Normal, Illinois: Dalkey Archive, 2005. 122 stran.

Mezi literárními kritiky je hluboce zakořeněna představa, že každé literární dílo, zvláště je-li stylisticky nekonvenční, nutně musí lidem vysvětlit, jak ho číst. Nemá směřovat čtenáře k jedinému výkladu, ale má poskytnout čtenáři možný způsob výkladu, tušení toho, jak jednotlivé části mají zapadnout do sebe, případně náznaky, kam směřuje. Takovéto náznaky umožňují „vhled“ do díla, prostor, jímž se čtenář přiblíží k autorovu záměru, což vyústí v odhalení společných (či naopak odlišných) etických a uměleckých zájmů. Kniha, která neposkytne žádné takové náznaky vhledu, je *neúspěšná*, neboť její smysl zůstal skryt; cokoli totiž může být úspěšné, jen když je v čem uspět.

Mezi všemi měřítky literárního úspěchu považují toto za lepší než mnohá jiná, protože se alespoň zajímá o čtenářův vztah k textu. Ale jako na každém jiném pravidle, nebo alespoň na každém literárním pravidle, i na tomto jsou nejzajímavější výjimky. Jednou takovou výjimkou jsou *Europeana: Stručné dějiny dvacátého věku* českého spisovatele Patrika Ouředníka, která čtenáři předkládají encyklopedické množství informací, ale nepro-

zradí, jak číst tento katalog obskurností a poznatků o válkách 20. století, genocidách, vědeckých objevech, technologických vynálezech a kulturních margináliích. Místo toho se nám dostane poznatku, že:

Američané, kteří v roce 1944 padli v Normandii, byli urostlí chlapci a měřili v průměru 173 cm, a kdyby se nakladli jeden za druhého, chodidla k temenům hlav, měřili by dohromady 38 kilometrů. Němci byli také urostlí chlapci, a nejurostlejší ze všech byli senegalští střelci v první světové válce, ti měřili 176 cm, a tak je posílali do prvních řad, aby se jich Němci polekali.

Hlas vypravěče je vtipný, vědecký, infantilní, sarkastický i děsivý. Ale i naplněný tím, co obvykle nazýváme „osobností“, zůstává morálně nezaujatý vůči statistickým datům, která uvádí. Po 122 stranách se pohybuje rychle, často ve velkých skocích, od filosofie k psychologii, od přistání na Měsíci k panenkám Barbie, od smrti humanismu přes etiku hamišů k nárůstu oblíbenosti domácích mazlíčků:

A lidé ve městech si do domácnosti pořizovali psy a kočky a želvy a morčata, protože nemá tvář nezradí ani v odcizeném světě. A psi a kočky měli svá kadeřnictví a salóny krásy a tělocvičny a rehabilitační střediska a márnice a hřbitovy apod. A američtí vojáci, kteří se vrátili z vietnamské války, se složili a postavili pomník 4 100 americkým psům, kteří ve Vietnamu padli za svobodu a demokracii.

Ve slovech „za svobodu a demokracii“ cítíme cynický tón a můžeme z něj nabýt dojmu, že celou knihu lze číst jako vyčerpávající kulturní kritiku, komentující morální zvrhlost situace X, filosofie Y i společenské osoby Z. Problém je, že když se čtenář spolehne na takovéto čtení, kniha mu ho ničím nepotvrdí a zůstává dál v rovině katalogizace a porovnávání. Nenarativní strukturu knihy lze číst i jako popření způsobu, jakým jsme zvyklí konstruovat dějiny, ale ani *Europeana* se nevyhnu tendenci klást důraz na „významné“ události – války, zásadní technologické a společenské pokroky –, které obvykle definují historickou zkušenost. Ale nekomentují je ani nehodnotí.

Budeme-li vnímat knihu tak, že se soustředí primárně na *informace* spíše než na kulturní kritiku nebo příběh dějin, přečteme pasáž u konce knihy jako svého druhu tezi:

a matematikové vymysleli teorii informace, která (...) pojala informaci jako něco, co nesouvisí s významem. (...) A [filosofové] si kladli otázku, zda nepřítomnost významu v informaci nesouvisí s absencí smyslu v dějinách.

Zdá se, že ona „nepřítomnost významu“ si odporuje s naším čtením textu jako kulturní kritiky – ale ani zde nezahledneme žádné autorovo mrknutí či příkývnutí, text se dále přesouvá k teorii relativity a setrvačnosti nacionalistických stereotypů po druhé světové válce. Citace může posloužit jako čtenářova teze, ale nemusí to nutně být teze knihy.

Sám Ouředník v rozhovoru připojeném na konci recenzního výtisku komentuje čtenářská nutkání k interpretacím takto: „To, co čtenář nachází v [libovolném románu], co k němu nejspíše promlouvá, souvisí – v 90 %

případů – s jeho vlastní představivostí, ne [autorovou].“ To se zdá v rozporu s interpretační otevřeností knihy, ale Ouředníkova další slova o jeho úmyslech s knihou jen zvyšují její mnohoznačnost. Pro Ouředníka „základní otázkou není, jaké události a epizody charakterizovaly dvacáté století, ale jaká syntax, jaká rétorika, jaké výrazivo k němu patřily“. Jakkoli zajímavé mohou být tyto záměry, nevysvětlují ani neshrnují text o nic lépe než jiná čtení. „Zvláštní je,“ říká Ouředník, „ta rozmanitost představ kritiků o vypravěči knihy. Je to mimozemská bytost? Zcela úchylný profesor diskursu? Bouvard bez Pecucheta, Pecuchet bez Bouvarda? Já sám jsem ho nikdy nepotkal..., netuším, kdo to je.“ Ouředník nám říká jen to, co jako autor může vědět: Proč knihu napsal, ale ne co znamená.

Otevřenost různým výkladům je jistě kladem u jakéhokoli románu, ale otevřenost *European* značí jejich *objektivnost* (jak tento pojem chápe Michael Fried). Jsou seznámem, touto nejméně fiktivní ze všech literárních forem, v tom smyslu, že popírají smysl a spojovací vlákno narativity, zápletku, vyvrcholení a dokonce i chronologii. Jak poznamenává Gilbert Sorrentino: „Tento seznam je přesným opakem toho, co si myslíme, že je. Místo aby byl nositelem údajů, prostředkem prosté komunikace a přehledných informací, je sám o sobě objektem.“ Při vnímání *European* jako seznamu-objektu (a jako „objektivních“ v nejméně dvou významech: perspektivním a ontologickým) jasně vidíme, že nic neznamenají, že prostě *jsou*. Mění historii na „objekt“ ve smyslu věci, kterou vnímáme a na kterou musíme reagovat. Ovšemže je to *specifický* objekt se zvláštními vlastnostmi – *tento* seznam a ne *jiný* –, ale stále a bez ustání dráždí naši touhu po interpretaci.

Europeana jsou tedy zároveň velmi podivná historická kniha a umělecké dílo, a to v obou případech ze stejného důvodu: Protože čtenáře nechávají na holičkách. Staví nás do nepřijemné pozice, kdy jsme si ani nesplnili očekávání, ani nepotvrdili předpoklady. Představí nám něco podivného a cizího, něco tušené známého a zároveň děsivě neznámého, a pak nám odmítnou říci, jak s tím naložit. Jsme odkázáni jen na vlastní vynalézavost.

Originál: Riker, Martin. „Europeana: A Brief History of the Twentieth Century“. Chicago Review prosinec 22 (2005).